

ОДРЕЂЕЊЕ ДРЖАВНЕ ПРИПАДНОСТИ ЦРКАВА И ВЕРСКИХ ЗАЈЕДНИЦА

Сажећак

Сјатајус цркава и верских заједница као љавних лица зависи од законодав- сјава земље које рећулише ову мајерију. Закон о црквама и верским заједница- ма Републике Србије одрећује да цркве и верске заједнице морају бити уписане у Репијатар да би имале сјатајус љавној лица. Но, овај Закон дефинише да овај сјатајус цркве и верске заједнице моћу имати и по аутономним љројисима ових орјанизација, без уписа у Репијатар. Кад је у љишању одрећивање државне љрипа- дности цркава и верских заједница, љримењују се љравила Закон о решавању сукоба закона са љројисима друћих земаља која се љримењују и на остјала љравна лица. Но, морамо рећи да је немоћуће љрименићи ова љравила на иденићчан начин као и код остјалих љравних лица. То значи да ће се државна љрипадносћ одредити по љраву земље где је једно лице основано, односно, репиритовано. На наведен сјав уише и разликовање љрадиционалних од остјалих цркава и верских заједница, шћо је дефинисано ранијим љројисима или ућоворима. То значи да наведене цркве и верске заједнице имају љосебан сјатајус, који не може бити доведен у љишање љрименом љројиса који рећулишу оишћи сјатајус остјалих љравних лица.

Кључне речи: цркве, верске заједнице, правно лице, државна припадност, Регистар.

1. УВОДНИ ДЕО

Сва правна лица која се оснивају по праву домаће државе, имају државну припадност те државе. То се, наравно, односи само на правна лица која су осно- вана и регистрована по прописима земље у којој ће обављати делатност. Но, поје- дини субјекти могу обављати одрећену делатност на територији домаће државе, иако немају својство правног лица. Тада се ради о филијалама, пословним једи- ницама, заступништвима, итд. Они деле судбину матичног друштва, односно, они су недовојиви део субјекта у чије име и за чији рачун обављају делатност на територији домаће државе.¹ Да би једно правно лице имало то својство на територији једне земље, оно мора испунити услове по прописима који регулишу оснивање привредних друштава, удружења, као и других субјектата.

У вези са наведеним, поставља се питање какав статус ће имати цркве и верске заједнице на територији једне земље, односно, да ли ће њима бити признат

* Редовни професор, научни саветник Института за упоредно право; mail: v.colovic@iur.rs

¹ V.Čolović, *Međunarodno privatno pravo*, Banja Luka, 2010, 142-143

статус правног лица и по којим прописима се оснивају. На овом месту нећемо говорити о верским слободама и слободи вероисповести, али ћемо рећи да верска припадност доводи до формирања верских заједница чије постојање захтева дефинисање њиховог признања као субјеката, односно, правних лица, као и дефинисање њиховог унутрашњег уређења.² Свака држава дефинише правила која одређују статус цркава и верских заједница. Обзиром да се ради о специфичној делатности, коју ови субјекти обављају, специфична су и правила која одређују услове њихове регистрације.

Код дефинисања статуса правних лица, поставља се и питање одређивања њихове државне припадности. Ово питање је, нарочито, битно, ако се ради о правним лицима чији су оснивачи инострани држављани, односно, субјекти стране државне припадности. Посебна правила Међународног приватног права одређују на који начин ће се одредити државна припадност једног правног лица. О тим правилима ћемо посебно говорити, нарочито у ситуацији њихове примене код одређивања државне припадности цркава и верских заједница, када ћемо одговорити на питање, да ли се та правила могу применити, на исти начин, као и код осталих правних лица.

Исто тако, веома је битно одговорити на питање да ли се поједини организациони делови цркава и верских заједница могу третирати као филијале, односно, као саставни делови цркава и верских заједница без својства правног лица. Одговор на ово питање зависи, опет, од прописа који уређују ову материју, односно, од чињенице да ли наведени организациони делови могу имати статус филијале или не, односно, да ли се и они морају регистровати или не.

Кад је у питању статус цркава и верских заједница на територији Републике Србије, он је регулисан одредбама Закона о црквама и верским заједницама Републике Србије (даље: ЗЦВЗ).³ Но, одмах на почетку ћемо рећи, да ЗЦВЗ разликује цркве и верске заједнице које се региструју у складу са одредбама ЗЦВЗ, као и традиционалне цркве и верске заједнице које у Србији имају „...вишевековни историјски континуитет и чији је правни субјективитет стечен на основу посебних закона...“⁴ односно, чији је статус дефинисан другим актима, које овај Закон наводи.

2. ОДРЕЂЕЊЕ ПРИПАДНОСТИ СТРАНИХ ПРАВНИХ ЛИЦА

Обзиром да нам је, у овом раду, основни циљ да дефинишемо одређивање државне припадности цркава и верских заједница, потребно је, претходно, да посветимо пажњу одређивању државне припадности правних лица, уопште. Држављанство везујемо, увек, за суверенитет једне земље. Сваки закон једне државе пружа свој суверенитет у два правца: с једне стране, он влада територијом дотичне државе, а са друге, он влада лицима, становницима те државе, па и када

² Р.Тренеска-Дескоска, „Слобода вероисповести као део „идеологије“ Европске уније“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* бр.68, година LIII, 2014, 74

³ Закона о црквама и верским заједницама, *Сл.гласник РС* бр.36/2006

⁴ Члан 10 ЗЦВЗ

напусте њену територију.⁵ Самим тим, он влада и правним лицима која су основана и регистрована на територији те државе.

Наиме, законодавство сваке земље одређује појам правних лица, односно, ко од субјеката може имати такво својство. Правна лица имају, као и физичка лица, правну и пословну способност, али та њихова својства су специфична. Значи, разни облици удружења и имовинске масе могу добити статус правног лица, тек, када им држава призна то својство. Да би добило својство правног лица то удружење мора имати значајне везе са конкретном државом. Те везе се не морају односити само на оснивање, већ и на друге чињенице од којих може завистити статус правних лица.

Код одређивања државне припадности правних лица говоримо о присутности елемента иностраности, из разлога који су везани за порекло правног лица, односно, порекло његовог оснивача (и цркве и верске заједнице могу имати порекло везано за страну државу), веома значајно питање за Међународно приватно право је начин одређивања државне припадности правних лица. Постоји више система који дефинишу начине одређивања државне припадности правних лица, који су мање или више прихватљиви. Међутим, чињеница је да се једно правно лице везује, пре свега, за земљу у којој је основано или у којој послује.

Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља Републике Србије (даље: ЗРСЗ)⁶ регулише правну и пословну способност правних лица са елементом иностраности у члану 17, у коме се каже да су два основна правила, односно, тачке везивања, место оснивања правног лица и његово стварно седиште. Практично, то ће значити следеће: ако је једно лице основано (уписано у регистар привредних или других субјеката) по праву домаће земље, оно ће имати домаћу државну припадност. У случају да то правно лице има стварно седиште у некој другој земљи и право те земље одређује да то правно лице има седиште у тој земљи, тада ће имати државну припадност те земље.⁷ Једноставније речено, ако правно лице има стварно седиште у земљи по чијем је праву основано – онда ће се применити право те земље, а ако има стварно седиште ван земље оснивања – онда ће имати државну припадност те земље, ако се по том праву сматра да има. Шта представља стварно седиште, фактичко је питање. Одговор на њега можемо наћи у сваком правном систему.⁸ Али, не можемо, једноставно, рећи да стварно седиште једног правног лица представља место у коме оно обавља делатност претежно или делимично, односно, да је то место у коме се одлучујео пословању правног лица.

Постоје многи системи који се примењују код дефинисања правила за одређивање државне припадности правних лица. Ми ћемо издвојити три, који су битни и са становишта одређивања државне припадности цркава и верских заједница као правних лица. Два система се односе на наведена законска решења која су

⁵ Н. Перић, *Територијални сукоб закона*, Београд 1922, 5; Т. Varadi, В. Bordaš, G. Knežević, *Међународно приватно право*, Нови Сад 2001, 247

⁶ Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља, *Сл. листић СФРЈ* бр. 43/82 и 72/82- испр., *Сл. листић СРЈ* бр. 46/96 и *Сл. листић РС* бр. 46/2006 – др. закон

⁷ Т. Varadi, В. Bordaš, G. Knežević, 265

⁸ V. Čolović, 143-144

прихваћена и у ЗРСЗ. Трећи систем је специфичан, а поменућемо га, управо, јер говоримо о црквама и верским заједницама.

Први систем који се односи на одређивање државне припадности правних лица је систем инкорпорације, односно, оснивања. Значи, правно лице ће имати државну припадност оне земље у којој је основано, односно, регистровано. Овај систем је широко прихваћен, између осталог и као правило у нашој држави, како смо рекли. Међутим, његов недостатак је у томе, што може доћи до лаког изигравања правила које тај систем садржи, јер се правно лице може регистровати у држави за коју није стварно везано, односно, из разлога који се везује за изигравање пореских и других органа у једној држави.⁹

Други систем је систем стварног седишта. Рекли смо да појам стварног седишта утврђује свака држава. Углавном, стварно седиште се везује за седиште главног органа, али се може везати и за место где правно лице стварно послује. Овде, значи, можемо имати два критеријума – критеријум одлучивања и критеријум вршења делатности. Поред система инкорпорације, ово је најприхватљивији систем за одређивање државне припадности. Но, примена овог правила зависи од прописа државе у којој се, фактички, налази правно лице.¹⁰

Најзад, поменућемо и систем контроле. Овај систем дефинише мерило које се примењује у ванредним ситуацијама. То су ређе ситуације, у којима се сматра да правно лице припада оној држави чији држављани то правно лице ефективно контролишу. Овај систем је коришћен пре више деценија, како би се открило право порекло правних лица по правним или физичким лицима која га контролишу. То се, нарочито, постављало као питање након Другог светског рата.¹¹ Наравно, код одређивања државне припадности црква или верских заједница, овај систем се може користити код дефинисања организација која стварно контролишу рад, пре свега, верских заједница на територији друге државе. То не морају бити лица која су и поднела захтев за њихов упис у Регистар црква и верских заједница (даље: Регистар).

Касније ћемо анализирати који би систем одређивања државне припадности био прихватљив код статуса црква и верских заједница. Чињеница је да постоје ограничења за примену појединих наведених система, која су последица посебности ових субјеката, као и делатности коју обављају.

2. 1. Статус филијала

Веома важно питање је питање статуса филијала, односно, пословница, заступништава или пословних јединица, као и њихов однос према матичним правним лицима, чији су организациони део. Статус филијале у једној држави, зависи од правног система те државе. То значи да питање статуса филијале у једној земљи, зависи од регулисања материје у тој земљи. То питање је веома битно, јер статус филијале може произвести многе последице, које се огледају, између

⁹ V.Čolović, 141

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ V.Čolović, 142

осталог, и кроз испуњење обавеза тог субјекта према трећим лицима, односно, тада се поставља питање одговорности оснивача филијале, односно, субјекта са седиштем у иностранству. Од правног система те земље, зависиће и да ли ће се за оснивање филијале у иностранству, тражити испуњење услова, као и за оснивање осталих правних лица – предузећа.¹²

Ако се ради о елементу иностраности, морамо рећи да, опет, све зависи од система земље у којој филијала обавља делатност. Ако има својство правног лица, онда се примењују напред наведена правила, а ако не, онда филијала има државну припадност матичног правног лица.

3. ЦРКВЕ И ВЕРСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ КАО ПРАВНА ЛИЦА

Како смо рекли, цркве и верске заједнице су посебна правна лица, на која се примењују и посебна правила. ЗЦВЗ дефинише правила која се односе на регистрацију цркава и верских заједница, па, самим тим, и на дефинисање њиховог статуса правних лица. Обзиром да нас, пре свега, интересује статус цркава и верских заједница које су регистроване на територији Републике Србије, поменићемо само одредбе ЗЦВЗ које дефинишу њихов статус.

Наиме, по ЗЦВЗ, традиционалне цркве су Српска Православна Црква, Римокатоличка Црква, Словачка Евангеличка Црква а.в., Реформатска Хришћанска Црква и Евангеличка Хришћанска Црква а.в.¹³ Затим, традиционалне верске заједницесу Исламска верска заједница и Јеврејска верска заједница¹⁴. Конфесионалне заједнице су све оне цркве и верске организације чији је правни статус био регулисан пријавом у складу са Законом о правном положају верских заједница¹⁵ и Законом о правном положају верских заједница,¹⁶ а што регулише члан 16 ЗЦВЗ. Верске организације, у ужем смислу овог појма, представљају све верске организације које нису традиционалне цркве или верске заједнице, као и конфесионалне заједнице, а по дефиницији у ЗЦВЗ.

Традиционалним црквама и верским заједницама је, одредбама ЗЦВЗ,¹⁷ признат континуитет правног субјективитета који су стекли по прописима који су наведени у одредбама ЗЦВЗ¹⁸. Конфесионалне заједнице и друге верске организације стичу статус правног лица уписом у Регистар. Иначе, статус правног лица има црква, односно, верска заједница као целина. Али, на основу одлуке надлежне верске власти, статус правног лица могу стећи, уписом у Регистар, ипоједини делови цркве, тј. верске заједнице.¹⁹

Одлука надлежног органа цркве, односно верске заједнице да се одређеној организационој јединици или установи омогући стицање статуса правног лица

¹² V.Čolović, *Osiguravajuća društva*, Beograd 2010, 148

¹³ Како дефинише члан 10, став 1 ЗЦВЗ

¹⁴ Члан 10, став 2 ЗЦВЗ

¹⁵ *Службени лист ФНРЈ* бр. 22/53

¹⁶ *Службени гласник СРС* бр. 44/77

¹⁷ Чланови 11 до 15 ЗЦВЗ

¹⁸ Посебно за Српску Православну Цркву, Римокатоличку Цркву, Словачку Евангеличку Цркву а.в., Реформатску Хришћанску Цркву, Евангеличку Хришћанску Цркву а.в., Јеврејску заједницу и Исламску заједницу.

¹⁹ Члан 9, став 2 ЗЦВЗ

мора бити у складу са аутономним прописима односне цркве или верске заједнице. Навешћемо неке од аутономних прописа који регулишу наведено. Члан 5 Устава Српске Православне Цркве дефинише да су у СПЦ правна лица: Патријаршија, епархије, црквене општине, манастири, задужбине, самосталне установе и фондови који имају црквену намену, као и поједини храмови.²⁰ Та правна лица су способна да стичу покретну и непокретну имовину, као и да врше сва права и обавезе која им припадају као правним лицима. Законик канонског права Католичке цркве²¹ дефинише да се „Правна лица, то јест скупности (заједнице) било особа било ствари усмерене према сврси саобразној послању Цркве, која надилази сврху појединаца, оснивају или по самоуправном пропису или по посебном допуштењу меродавне власти које је дато одлуком“.²² Такође, наведени Законик дефинише да су „Правна лица у Цркви скупности особа или скупности ствари“.²³ Устав Исламске заједнице Србије дефинише да „Врховни Сабор Исламске заједнице Србије утврђује које организационе јединице, органи и установе Исламске заједнице Србије имају својство правног лица“.²⁴ Нећемо помињати правила других верских заједница која дефинишу наведено.

Упис у Регистар традиционалних цркава иверских заједница је, само деклараторне природе, док за све друге верске организације има, уопледу стицања својства правног лица, конститутивни карактер.²⁵ Традиционалне цркве и верске заједнице могу изгубити статус правног лица само променом ЗЦВЗ, а све друге верске организације могу изгубити статус самим решењем надлежног органа о брисању из Регистра.²⁶ Разлози за брисање цркава и верских заједница из регистра, односно, за престанак њиховог правног субјективитета је различит од земље до земље. Ти разлози дефинишу и однос државе и цркава и верских заједница.²⁷

Иначе, не постоји законска обавеза да верске заједнице буду уписане у Регистар, како би стекле статус правног лица. Самим тим, ове верске заједнице не могу самостално да учествују у правном промету. Оне не могу имати ни своју имовину. Неки аутори имају мишљење да је њихов правни статус најближи статусу ортаклука,²⁸ са чиме се не би могли сложити, обзиром да оне, ипак, имају статус правног лица, по аутономним прописима.

3. 1. Посебан *статус* традиционалних цркава и верских заједница

Анализирајући статус традиционалних цркава и верских заједница, који морамо назвати посебним, морамо рећи да је тај посебни статус дефинисан ранијим

²⁰ М.Трнавац, *Однос између Европске уније и цркава и верских заједница*, докторска дисертација, Факултет политичких наука Универзитета у Београду 2018., 223

²¹ Из 1983.године

²² Кан. 114 Законика канонског права Католичке цркве

²³ Кан. 115 § 13 Законика канонског права Католичке цркве

²⁴ Члан 20 Устава Исламске заједнице Србије; Н.Ђурђевић, *Остваривање слободе вероисповести и правни положај цркава и верских заједница у Републици Србији*, Београд 2009, 210-211

²⁵ Н.Ђурђевић, 213

²⁶ Члан 22 ЗЦВЗ

²⁷ В.Ђурић, „Слобода вероисповести и правни субјективитет цркава и верских заједница у земљама бивше Југославије“, *Зборник Право земаља у региону*, Институт за упоредно право, Београд 2010.,198

²⁸ Н.Ђурђевић, 214

актима, било да су то закони или уговори. То значи да наведене цркве и верске заједнице имају статус, који не може бити доведен у питање применом одредаба закона који регулише општи статус правних лица.

Осим „вишевековног историјског континуитета“, као разлог издвајања традиционалних цркава и верских заједница, у ЗЦВЗ се наводи и њихов „правни субјективитет стечен на основу посебних закона“. Овај аргумент је, са становишта права, начелно прихватљив за засебно уређивање статуса верских група које су, по ранијим прописима, већ имале правни субјективитет. У том смислу, издвајање које је у ЗЦВЗ учињено, требало би да гарантује континуитет њиховог субјективитета и несметани наставак њихове делатности.²⁹

Са друге стране, остале верске заједнице би могли да назовемо нетрадиционалним, како наводе неки аутори. Веома је битно дефинисање нетрадиционалних верских заједница у некој средини која може, али и не мора да буде релгијски опредељена.³⁰ У сваком случају, да би биле уписане у Регистар оне морају испунити услове по прописима земље регистрације. Овде се може поставити питање, да ли ЗЦВЗ ставља у неједнак положај традиционалне и остале верске заједнице. Неки аутори истичу да неједнакости нема, осим у обавези да остале или нетрадиционалне верске заједнице морају да доставе додатна доказа, да би се регистровале.³¹

3. 2. Основна њправа која цркве и верске заједнице имају као њправна лица

Да би могли да дефинишемо статус цркава и верских заједница као правних лица, потребно је да одредимо која права ове организације имају у том статусу. Та права се, у сваком случају, разликују од права осталих правних лица. Поменућемо их: – право на самоодређење, односно, право да буде призната њихова не само историјска него и есхатолошка димензија; – право да самостално уређују и спроводе свој поредак и организацију и да самостално и слободно обављају своје унутрашње и јавне послове; – право да буду носиоци правног субјективитета, односно, да као правна лица својим организационим јединицама и установама дају и укидају својство правног лица; – јемство државе да неће ометати примену аутономне њихове правне регулативе; – право да своју културу и своја духовна искуства пренесе и шире преко јавног медијског сервиса, као и кроз образовни систем, односно, право да организују и изводе наставу веронауке; као и – право да самостално управљају својом имовином и новчаним средствима, у складу са својим аутономним прописима.³²

²⁹ А.Матковић, „Правни статус цркава и верских заједница у Републици Србији – позитивноправни оквири и питање верске равноправности“, *Српска њправна мисао* бр. 50, Бања Лука 2017, 168

³⁰ Д. Петровић, С. Достић, „Верске заједнице – прилог проучавању међуверске толеранције“, часопис *Безбедности* бр. 1/2015, 142

³¹ V.Marković, M.Romić, „О уставности registrovanja crkava i verskih zajednica – prilog proučavanju državno-crkvenog prava“, *Strani pravni život*, god. LXIV, br. 1/2020, 51

³² М.Радловић, *Обнова српској државно-црквеној њправа*, Београд 2014, 117

3. 3. Упис цркава и верских заједница у Регистар

Правни поредак Републике Србије не предвиђа обавезу регистравања верске заједнице. Самим тим, питање регистрације не би требало да се појављује као релевантно на пољу заштите верских слобода и права. Ипак, могу се навести неке од предности регистрације цркава и верских заједница: - усаглашеност верске доктрине са правним поретком; транспарентност деловања цркава и верских заједница; - постојање механизма друштвене контроле у интересу заштите јавног поретка; - стицање предности које доноси статус правног лица. Потребно је истаћи и негативне појаве до којих може довести регистрација, као што су тешкоће испуњавања појединих формалних критеријума за регистрацију.³³

Правилник о садржини и начину вођења Регистра цркава и верских заједница Републике Србије (даље: Правилник)³⁴ одређује услове и начин уписа цркава и верских заједница у Регистар. Поменућемо само неке одредбе. Под именом Католичка црква у Србији (Римокатоличка и Грkokатоличка) у Регистар, а на основу пријаве Бискупске конференције, уписују се све бискупије Римокатоличке цркве које су организоване на територији Србије, као и Апостолски егзархат за грkokатолике.³⁵ Под именом Исламска заједница у Србији у Регистар се уписују легитимни, на основу унутрашњих прописа, образовани мешихати и муфтијства, као и организационе јединице у њиховом саставу које пријаве.³⁶ Затим, под именом Јеврејска заједница у Србији у Регистар се уписује Савез јеврејских општина Србије са организационим јединицама које Савез пријави.³⁷ Конфесионалне заједнице и друге верске организације из члана 16 ЗЦВЗ, као и остале верске организације, уписују се у Регистар под именима са којима се пријаве, у складу са чланом 9, став 4, и чланом 19 ЗЦВЗ.³⁸ Кад верске организације оснују савезе и уније духовних и еванђеоских цркава Србије, и друга удружења, чланице савеза или уније уписују се у Регистар под истим условима као и самосталне верске организације.³⁹

У Регистар, као и у решење о регистрацији верске организације уписује се датум њене прве пријаве, по раније важећим законима и прописима. Верска организација може вршити своје делатности на основу легализације стечене пријавом по раније важећим законима и прописима у овој области, без обавезе да се упише у Регистар, а под условом да њена делатност није ограничена чланом 3 ЗЦВЗ. Верска организација која нема пријаву и која не жели да се упише у Регистар ужива верске слободе на основу Устава и међународних конвенција о људским правима и слободи вероисповедања, у складу са ЗЦВЗ.⁴⁰

У одељку за конфесионалне заједнице Регистра, уписују се следећи подаци: - назив верске организације, - главно седиште верске организације (држава,

³³ А.Матковић, 174

³⁴ Правилник о садржини и начину вођења Регистра цркава и верских заједница, *Сл.гласник РС* бр. 64/2006

³⁵ Члан 3 Правилника

³⁶ Члан 5 Правилника

³⁷ Члан 6 Правилника

³⁸ Члан 7 ст. 1 Правилника

³⁹ Члан 7 ст. 2 Правилника

⁴⁰ Члан 7, ст. 5- 7 Правилника

град, адреса), седиште верске организације у Србији (место, улица, број), - када игде је основана верска организација, и - од када верска организација делује у Србији.⁴¹

ЗЦВЗ дефинише и разлоге за одбијање уписа цркава и верских заједница у Регистар, односно за доношење одлуке о брисању уписане верске организације из њега.⁴²

3. 4. Правна и пословна способност цркава и верских заједница у ЗЦВЗ

Својство правног лица имају цркве и верске заједнице које су регистроване у складу са одредбама ЗЦВЗ, као и Правилника. Међутим, наслов члана 9 ЗЦВЗ је мало другачији у односу на садржај те одредбе. Наиме, тај наслов се односи на правну способност цркава и верских заједница, док се садржина односи на њихово својство као правног лица. Напред смо рекли да правно лице, осим правне има и пословну способност, која се другачије дефинише у односу на правну и пословну способност физичких лица. Наиме, правна лица уписом у одговарајући регистар стичу и једну и другу способност. То је, наравно, случај и са црквама и верским заједницама. Значи, уписом у Регистар наведени субјекти стичу и правну и пословну способност. Одредба члана 9 ЗЦВЗ регулише и друга питања која се тичу статуса организационих јединица и установа цркава и верских заједница, односно, ове институције могу стећи својство правног лица на основу одлуке надлежног органа цркве и верске заједнице. Ипак, оне морају бити уписане у Регистар, како би стекле својство правног лица. Цркве и верске заједнице могу укидати организационе јединице и устаове, као и да поднесу захтев за брисањем из Регистра. Ако би упоредили цркве и верске заједнице као правна лица са осталим правним лицима, не би пронашли много разлика, осим оних које се тичу самог циља оснивања и функционисања цркава и верских заједница.

4. РЕГУЛИСАЊЕ СТАТУСА ЦРКАВА И ВЕРСКИХ ЗАЈЕДНИЦА КАО ПРАВНИХ ЛИЦА У ЗАКОНОДАВСТВИМА ПОЈЕДИНИХ ЗЕМЉА У СУСЕДСТВУ

Кад су у питању земље у суседству, посветићемо пажњу законодавствима Босне и Херцеговине, Хрватске и Црне Горе. Оно што је заједничко законодавствима у наведеним суседним државама, јесте, што сва омогућавају стицање статуса правних лица црквама и верским заједницама уписом у регистар.

Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница Босне и Херцеговине⁴³ познаје „*three tier system*“ цркава и верских заједница.⁴⁴ У

⁴¹ Z. Kuburić, *Verske zajednice u Srbiji i verska distanca*, Novi Sad 2010, 143

⁴² Чланови 17-30 ЗЦВЗ

⁴³ Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница Босне и Херцеговине, *Службени гласник БиХ*, бр. 5/04

⁴⁴ Три категорије цркава и верских заједница. Многе државе познају овај систем категорисања цркава и верских заједница. Нпр. у Аустрији, у прву категорију цркава и верских заједница спадају 13 јавно признатих религија, другу чине правно признате верске заједнице, а трећу групу чине верски колективи, који нису правно признати

члану 8 наведеног Закона, цркве и верске заједнице дефинисане су као правна лица и деле се у три категорије правног статуса у односу на државу. Прву групу чине историјски утемељене цркве и верске заједнице којима је признат континуитет правног лица. У ту категорију спадају следеће верске заједнице: Исламска заједница у Босни и Херцеговини, Српска Православна Црква, Католичка Црква и Јеврејска заједница Босне и Херцеговине.⁴⁵ Другу групу чине преостале цркве и верске заједнице којима је раније признато својство правног лица и, коначно, трећу групу чине нове цркве и верске заједнице које тек треба да се региструју.⁴⁶ Специфичност овог Закона, јесте и у томе, што се њиме настоји очувати правни континуитет одређеним црквама и верским заједницама. У начелу, то би могло да доведе до одређених проблема стављањем примедби мањинских верских заједница које немају идентичан, не и неједнак, правни статус.⁴⁷ Иначе, ентитети у Босни и Херцеговини не познају посебну законску регулативу којом се дефинише однос државе и цркве.⁴⁸

У Републици Хрватској је доношењем Закона о правном положају вјерских заједница из 2002. (даље: ЗППВЗ),⁴⁹ настала могућност регистравања верских заједница. ЗППВЗ дефинише верску заједницу као заједницу физичких лица која остварују слободу вероисповести јавним обављањем верских обреда и другим начинима изражавања сопствене вере. Верска заједница мора бити уписана у Евиденцију верских заједница у Републици Хрватској.⁵⁰ Да би верска заједница могла бити регистрована као таква, мора претходно бити у статусу удружења које је регистровано као правно лице најмање 5 година и да има најмање 500 верника. У вези са наведеним, ЗППВЗ разликује две врсте верских заједница: 1) верске заједнице које су постојале на дан доношења ЗППВЗ и које су имале статус правног лица. Те верске заједнице су код регистрације подносиле само пријаву без испуњења додатних услова; и 2) новоосноване верске заједнице са потребним бројем верника (500) које морају поднети акте, којима доказују начин изражавања вере, обављање верских обреда, територија и начин деловања верске заједнице, као и акт о претходном упису у статусу удружења.⁵¹

Закон о слободи вјероисповести или увјерења и правном положају вјерских заједница Црне Горе (даље: ЗСВЦГ)⁵² садржи одредбе о статусу и регистрацији верских заједница од којих неке захтевају додатну анализу, односно,

ни регистровани, али могу захтевати стицање статуса верске заједнице; С.Аврамовић, „Поимање секуларности у Србији: рефлексije са јавне расправе у Уставном суду“, *Анали Правној факултету у Београду*, година LIX, 2/2011, 283-284.

⁴⁵ В.Ђурић, 191

⁴⁶ Члан 8, став 2 и 3 ЗЦВЗ БиХ; С. Радмановић, „Правно регулисање односа државе и цркве у Босни и Херцеговини и начело лаичитета“, *Годишњак Правној факултету Универзитета у Источно Сарајеву*, година VIII, 1/2017, 79

⁴⁷ С.Радмановић, 79-80

⁴⁸ С.Радмановић, 80

⁴⁹ Закон о правном положају вјерских заједница Републике Хрватске, *Народне новине* бр. 83/02, 73/13

⁵⁰ Члан 1 ЗППВЗ

⁵¹ Т.Вукојић Томић, „Правни и финансијски аспекти положаја вјерских заједница у Републици Хрватској“, *Правни вјесник*, год. 30, бр. 3-4, 2014, Правни факултет Осиек 2014., 212

⁵² Закон о слободи вјероисповести или увјерења и правном положају вјерских заједница Републике Црне Горе, Службени лист Црне Горе, бр. 74/2019 и 8/2021.

које стварају недоумицу везану за статус верских заједница као правних лица. Пре свега, по ЗСВЦГ, верска заједница стиче својство правног лица уписом у регистар тих заједница. Наравно, ова одредба није спорна, осим што овај закон под верским заједницама подразумева и цркве, као и заједнице верника, односно, друге институционалне облике верског деловања.⁵³ Наравно, овде се, у сваком случају, може поставити питање разликовања статуса традиционалних цркава од верских заједница које немају тај статус, али ово питање нећемо анализирати у овом раду. У сваком случају, верска заједница не може имати својство правног лица, ако није уписана у регистар верских заједница. Међутим, ЗСВЦГ дефинише да регистрација верске заједнице или дела верске заједнице чији је верски центар у иностраној држави, није обавезна. Осим тога, верске заједнице, односно, делови верских заједница слободно одлучују о томе да ли ће бити регистроване или не.⁵⁴

Обзиром да смо поменули суседне земље, које су раније биле републике у оквиру заједничке државе, морамо рећи да је од 1953. до 1977. године у Југославији на снази био федерални Закон о правном положају верских заједница.⁵⁵

5. ДА ЛИ СЕ ЦРКВЕ И ВЕРСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ МОГУ ПОСМАТРАТИ КАО ОСТАЛА ПРАВНА ЛИЦА

Обзиром на делатност коју обављају, као и на међусобно разликовање појединих цркава и верских заједница, што се односи, пре свега, на њихов статус, можемо рећи да цркве и верске заједнице немају исти положај као остала правна лица. То значи да на наведене субјекте не можемо примењивати сва правила о одређивању статуса правног лица, као и о одређивању њихове државне припадности. Са друге стране, поставља се питање да ли се ради о субјектима које имају *sui generis* статус. Ако би прихватили да се ради о таквим субјектима, онда би, у потпуности негирани њихов статус правних лица. Наиме, да би могли да остварују своја права и обавезе, као и да би могли да стичу и поседују имовину, цркве и верске заједнице морају бити регистроване у складу са прописима земље у којој се уписују у регистар. Наравно, верске заједнице могу деловати на територији наше земље и кад нису уписане у регистар, али тада оне немају статус правног лица. У сваком случају, да би верске заједнице могле имати статус правног лица, оне морају испунити услове, који могу бити дефинисани, било у самом ЗЦВЗ, било у другим законским и осталим актима.

Међутим, морамо поменути и елементе који разликују цркве и верске заједнице од осталих правних лица. Први елемент се односи на специфичну делатност коју обављају ови субјекти. Цркве и верске заједнице обављају богослужбену делатност, односно, богослужење, верске обреде, као и друге верске делатности.⁵⁶

⁵³ Члан 7 ЗСВЦГ

⁵⁴ Члан 19 ЗСВЦГ

⁵⁵ М.Радуловић, 113

⁵⁶ Члан 31 ЗЦВЗ

Богослужење је везано за религијска осећања, тако да ову делатност не можемо изједначити са другим делатностима, које се региструју у складу са правилима о оснивању привредних друштава, као и осталих удружења. Други елемент се односи на аутономију цркава и верских заједница. Наиме, ови субјекти су независни од државе. У вези са тим цркве и верске заједнице доносе аутономне прописе, који им омогућавају да самостално спроводе своје органзовање и делатност.⁵⁷ Трећи елемент се односи на међусобно разликовање статуса цркава и верских заједница, односно, на њихову поделу на традиционалне цркве и верске заједнице, конфесионалне заједнице, као и друге верске заједнице.⁵⁸ Чињеница је да код осталих правних лица немамо овакву поделу, односно, она морају испунити услове за оснивање и регистрацију као и друга правна лица.

5. 1. *Статус цркава и верских заједница као страних правних лица*

Поставља се питање да ли се на цркве и верске заједнице може примењивати, у потпуности, члан 17 ЗРСЗ. Мишљења смо да не може, имајући у виду да се код уписа у регистар, ради о примени начела оснивања, тј., правила која дефинишу да ће домаћу државну припадност имати, само оне цркве и верске заједнице, које су уписане (а можемо рећи и основане) по ЗЦВЗ. Ако би применили критеријум стварног седишта као правила за одређење државне припадности цркава и верских заједница, онда би дошли у ситуацију да не би узимали у обзир правила других држава о упису цркава и верских заједница у одговарајуће регистре у тим државама, односно, допустили би могућност да се може сматрати да једна црква или верска заједница има страну државну припадност по критеријуму места обављања делатности, а не по месту регистрације. Значи, код одређивања државне припадности цркава и верских заједница као правних лица, примењивао би се критеријум регистрације, ако би ово питање посматрали са становишта права наше земље.

Ако поставимо питање да ли црква или верска заједница може имати статус филијале, онда морамо одговорити на питање да ли организационе јединице цркава и верских заједница можемо посматрати на тај начин. Наиме, како смо рекли, по одредбама ЗЦВЗ, верске заједнице не морају бити уписане у Регистар. Тада оне могу имати статус правног лица на основу аутономних прописа цркава и верских заједница, без обзира што нису уписане у Регистар. Оне, значи, могу и тада деловати на територији Републике Србије. Значи да их не можемо посматрати као филијале, већ као правна лица. Можемо, овде, рећи да организациони делови цркава и верских заједница не могу имати статус филијала на територији наше државе, имајући у виду садржину одредбе члана 9 ЗЦВЗ о чему је било, напред, речи.

⁵⁷ Чланови 6 и 7 ЗЦВЗ

⁵⁸ Члан 4 ЗЦВЗ

6. ЗАКЉУЧАК

Прихватањем цркава и верских заједница као аутономних социјалних ентитета у свом саставу, држава на недвосмислен и безрезерван начин исказује поштовање према њиховој аутономији. Аутономија цркава и верских заједница у постсекуларном друштву је реална, само онда, кад их држава прихвати као засебне установе.⁵⁹

Пошто су настале пре модерне државе, све традиционалне цркве и верске заједнице треба да у модерној држави имају посебан статус правног лица. Већ смо рекли који проблем носи дефинисање тог статуса као статуса *sui generis*. У сваком случају, статус посебних правних лица су цркве и верске заједнице уживале у свим модерним државама од Француске револуције до данас, иако такав статус није прецизно дефинисан у правној теорији. У вези са тим, веома је битно да све државе, без обзира да ли су у прошлости биле комунистичке или не, законима врате пун правни статус црквама и верским заједницама.⁶⁰

Цркве и верске заједнице не можемо посматрати као правна лица која представљају удружења, у ужем смислу те речи, односно, субјекте који се баве привредном или неким другим делатностима, које, ни у ком случају, не можемо упоређивати са делатношћу или делатностима којима се баве цркве и верске заједнице.

Питање правног статуса цркава и верских заједница не можемо посматрати, само, као унутрашњу ствар сваке државе, односно, ово питање не може бити ван међународних односа, као и међународних аката. Ово питање не можемо посматрати одвојено од питања верских слобода и односа државе и цркве, као и верских заједница. Цркве и верске заједнице одвојено уређују своје унутрашње односе без утицаја споља, без обзира на чињеницу да ова питања уређују Устав и закони који регулишу питање верских слобода и статуса верских заједница. Самим тим, неопходно је стално усклађивање свих наведених односа, као и прописа у систему регулисања верских слобода и статуса цркава и верских заједница.

Кад је у питању Република Србија, ако посматрамо цркву или верску заједницу као правна лица, која се региструју у складу са ЗЦВЗ, онда ћемо рећи да би овде морали применити правила која се, иначе, примењују на одређивање државне припадности правних лица, што регулише ЗРСЗ. Значи, ако је црква или верска заједница регистрована по правилима земље, у којој ће обављати делатност, примениће се правило *lex nationalis*, односно, тај субјект ће имати државну припадност те земље. Али, морамо имати у виду да се може регистровати организациони део или установа цркве или верске заједнице која, као матичну, има неку другу земљу.

⁵⁹ М.Радуловић, 115

⁶⁰ М.Радуловић, 115-116

Vladimir Čolović

PhD in Law

Full Professor Principal Research Fellow, Institute of Comparative Law Belgrade

v.colovic@iup.rs

DETERMINATION OF THE NATIONALITY OF CHURCHES AND RELIGIOUS COMMUNITIES

Summary

The status of churches and religious communities as legal entities depends on the legislation of the country that regulates this matter. The Act on Churches and Religious Communities of the Republic of Serbia stipulates that churches and religious communities must be entered in the Register in order to have the status of a legal entity. However, this Act defines that churches and religious communities can have this status according to the autonomous regulations of these organizations, without entry in the Register. When it comes to determining the nationality of churches and religious communities, the rules of the Act on Resolving Conflicts of Laws with the regulations of other countries apply, which also apply to other legal entities. However, we must say that it is impossible to apply these rules in the same way as with other legal entities. That means that the nationality will be determined by the law of the country where one person was established, that is, registered. This attitude is also influenced by the distinction between traditional and other churches and religious communities, which is defined by previous regulations or agreements. That means that these churches and religious communities have a special status, which cannot be called into question by the application of regulations governing the general status of other legal entities.

Key words: churches, religious communities, legal entity, nationality, Register.